
Франц Цурк, Марија Цурк
(Независни истраживачи)

**ЗАТЕЧЕНО СТАЊЕ И КОНЗЕРВАЦИЈА
„РУСКОГ КРСТА“ ИЗ ОЛТАРА САБОРНЕ ЦРКВЕ
СИЛАСКА СВ. ДУХА У НИШУ**

Затечено стање

„Руски крст“ се налази у олтару Саборне цркве Силаска Св. Духа у Нишу. Крст је висок 272 см, са распоном кракова од 110 см. Израђен је од масивног дрвета богато украшеног позлаћеним дуборезом са 12 металних апликација (сл. 1)

Крст је поклон почасног грађанина Ивана Васиљевича Терези из Москве који га доноси у Ниш 29. децембра 1902. године, што потврђује запис угравиран на металној плочици у облику штита на грудима двоглавог орла,¹ и гласи: (сл. 2)

„Овај крст је израђен у спомен на 25 година од преузимања од стране храбре и јуначке српске војске, јаке турске тврђаве (Ниш) 29. децембра 1878. године, завичај равноапостолног цара Константина и древне баштине српских царева, у царском Великом граду Москви, од стране наследног Почасног грађанина Ивана Васиљевича Терези, 1902. године децембра 29-тог који је то донео као поклон за нишку Митрополијску Саборну цркву у име Силаска Св. Духа.“²

Експонат је састављен из три дела: Распећа, масивног постамента и дрога крста, сакривеног у средини постамента. На оба лица распећа се укупно налази 12 апликација од металног лима. Висина распећа износи 162см са распоном кракова крста од 110см. Димензије постамента изnose 110 x 70 x 70см. На крсту се налази 10 икона сликаних уљаним бојама на месинганим плочицама, по 5 са обе стране и 1 икона на металној плочици у облику штита на грудима двоглавог орла. Друга плочица у облику штита на супротној страни има угравиран текст донатора. Дрог крста је дугачак 140см.

¹ М. Ракоција, *Саборна црква у Нишу*, Ниш 2019, 271-275.

² Превод др Ариадна Воронова у: М. Ракоција, *нав. дело*, 274.

Експонат је прекривен дебелим слојевима кородиране бронзе. У прошлости је био механички јако оштећен, па му недостају многи, чак и велики делови. Недостаје око 180 делова различитих величина.

На крсту и постаменту недостају:

- два дела ногара у дуборезу укупне процењене развијене површине око 0,48м²
- половина горњег венца на постаменту укупне процењене развијене површине око 0,14м²
- делови рељефних украса на постаменту укупне процењене развијене површине од око 0,30м²
- делови на краковима распећа развијене површине око 0,16м²
- делови десно и лево од доње пете иконе на вертикалном краку од око 0,24м²
- завршеци оба крила двоглавог орла од око 0,12м²
- делови обе главе орла од око 0,04м²
- део једне ноге двоглавог орла око 0,03м²

Укупна процењена површина делова који недостају износи око 1,51м² од укупне процењене развијене површине крста од око 5,7м² (сл. 3 до 5).

Методолошки приступ конзерваторском третману

Конзерваторском третману крста претходи прелиминарна фаза радова, која подразумева:

- израду документације и фотодокументације затеченог стања експоната
- анализе:
 - порекла нечистоћа
 - топивост нечистоћа
 - порекло и топивост евентуелних лакова и других премаза
 - порекло и топивост сваког следећег слоја премаза
 - анализе топивости бронзе
 - анализе отпорности оригиналне осликане површине и евентуалне позлате на средства за чишћење
 - анализе лакова на иконама
 - анализе отпорности бојених слојева
 - анализа корозијских продуката на металу
 - израда одговарајућих спот тестова
- одређивање методолошког приступа конзервацији

Резултати анализа и спот тестова су употребљени за одређивање методолошког приступа конзерваторском третману експоната. Предвиђене су следеће етапе третмана:

- демонтажа икона сликаних на металу (коришћени су ексери и лепак)
- одстрањивање лепка са Распећа којим су биле прилепљене иконе на металу
 - механичко одстрањивање нечистоћа
 - дезинфекција и дефумигација дрвета
 - чишћење евентуелних наноса лакова
 - скидање наслага бронзе
 - реконструкција делова дрвета који недостају
 - пломбирање места мањих оштећења
 - нанос подлоге и заштита допуњених делова експоната
 - припрема крста за позлату златним листићима
 - припрема постамента за позлату шлаг металом
 - позлата крста и постамента
 - конзерваторска заштита шлаг метала
 - чишћење икона
 - чишћење корозијских продуката
 - заштита икона
 - монтажа икона на крст
 - чишћење дрога крста
 - чишћење корозијских продуката са месинганих прстенова дрога и гвозденог шрафа
 - заштита металних и неметалних делова дрога крста
 - израда документације и фотодокументације третмана

Сондирања су показала да је експонат био раније третиран у више наврата. Током чишћења наслага бронзе испоставило се да је „Крст“ био захваћен ватром. Претпоставља се да је страдао приликом пожара у Саборној цркви. Испод слојева нечистоћа и бронзе пронађена су нагорела места, остаци гаражи и чађи (сл. 6). Оштећења од ватре се налазе и на бојеном слоју икона на металу (сл. 7) Након чишћења реконструисани су делови који су недостајали (сл. 8 до 12)

Распеће и постамент су након реконструкције припремљени за позлату (сл. 13 до 15). Распеће је позлаћено златним листићима, док је постамент позлаћен „шлаг металом“ и заштићен лаком синтетичког порекла.

Иконе на металу су пре чишћења експоната скинуте са распећа. Са икона су очишћене насlage нечистоћа органског и анорганског порекла, слојеви потамнелих лакова и фирнајса, као и насlage корозијских продуката. Лица икона су очишћена и након тога заштићена. (сл. 16). Конзервиране иконе су враћене на првобитно место на распећу (сл. 17, 18).

Након чишћења корозијских продуката са месинганих прстенова дрога и гвозденог шрафа изведена је заштита свих металних и неметалних делова дрога крста. Експонат је након третмана враћен у олтар Саборне цркве Силаска Св. Духа у Нишу. (сл. 19)

Комплетан конзерваторски третман на крсту и на иконама је трајао 4 месеца. Изводила га је трочлана екипа у саставу Марија и Ана Џурк под вођством аутора текста.

Franc Curk, Marija Curk

(Independent researchers)

SWELL CONDITION AND CONSERVATION AND RESTAURATION WORKS
ON „RUSSIAN’S CROSS“ OF THE EPISCOPAL CATHEDRAL OF THE
DESCENDENT OF THE HOLY SPIRIT IN NIŠ

In the article the authors describes the swelling condition of hardly damaged „Russian’s cross“ of the Episcopal cathedral in Niš. Polichromated, 272 cm high Cross is the donation of Ivana Vasiljeviča, dated in the year 1902. In the adiction of text the authors describes the approach to conservation and restoration of relief decorated wooden cross with 12 metallic applications and the polihromnated floral carved postament. They describes also the reconstruction of missing parts of the relief on the cross and on the postament, as the process of restoration after the reconstruction.

Сл. 1 Руски крст затечено стање (Ф. Цурк)

Fig.1 Swell codition of „Russian’s cross“ (foto. dr F. Curk)

Сл. 2 Плоча са натписом пре третмана (снимак аутора)

Fig. 2 Plate with engraved text before the treatment (foto. dr F. Curk)

Сл. 3 Делови који недостају на једној половини орла (снимак аутора)

Fig. 3 Missing parts on one half of the eagle (foto. dr F. Curk)

Сл. 4 Затечено стање постамента, једна од страна (снимак аутора)

Fig. 4 Swell condition of the postament, one of the sides (foto. dr F. Curk)

Сл. 5 Затечено стање доњег дела постамента - детаљ 1 (снимак аутора)

Fig. 5 Swell condition of lower part of the postamennt - detail (foto. dr F. Curk)

Сл. 6 Једно од места на постаменту оштећених вагром (снимак аутора)

Fig. 6 One of the position on the postament damaged with fire (foto. dr F. Curk)

Сл. 7 Нагорела боја на централној икони (снимак аутора)

Fig. 7 The colour damaged with fire on central icon (foto. dr F. Curk)

Сл. 8 Реконструисано једно лице крста (снимак аутора)

Fig. 8 Reconstructed one of two sides of the cross (foto. dr F. Curk)

Сл. 9 Реконструисан доњи део другог лица крста (снимак аутора)

Fig. 9 Reconstructed lower part of second side of the cross (foto. dr F. Curk)

Сл. 10 Реконструкција горњег венца постаментa (снимак аутора)

Fig. 10 Reconstructed upper wreath of the postament (foto. dr F. Curk)

Сл. 11 Друга фаза реконструкције постаментa (снимак аутора)

Fig. 11 Second phase of reconstruction of the postament (foto. dr F. Curk)

Сл. 12 Прва фаза реконструкције ногара (снимак аутора)

Fig. 12 First phase of reconstruction of the supporter (foto. dr F. Curk)

Сл. 13 Крст спреман за позлату (снимак аутора)

Fig. 13 The cross prepared for gilding (foto. dr F. Curk)

Сл. 14 Позлаћивање крста (снимак аутора)

Fig. 14 Gilding the cross (foto. dr F. Curk)

Сл. 15 Позлаћен постамент (снимак аутора)

Fig. 15 The gold-plated postament (foto. dr F. Curk)

Сл. 16 Икона Св. Архиепископа Саве Српскога након третмана уз нетретирану икону Св. Симеона Мироточивог (снимак аутора)

Fig. 16 The icon of St. Arhiepiskop Sava of Serbia after the treatment by side of the untreated icon of St. Simeon (foto. dr F. Curk)

Сл. 17 Прво лице крста након третмана (снимак аутора)

Fig. 17 The face of the cross after the treatment (foto. dr F. Curk)

Сл. 18 Друго лице крста након третмана (снимак аутора)

Fig. 18 The second face of the cross after the treatment The face of the cross after the treatment (foto. dr F. Curk)

Сл. 19 Распјеће након третмана – једно лице (снимак аутора)

Fig.19 The „Russian’s cross“ after the treatment – one of the faces (foto. dr F. Curk)